

Светлина Колева
ТРИАРХИЧЕН МОДЕЛ НА ПСИХОПАТНИ ЛИЧНОСТНИ ЧЕРТИ В
ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ

Рецензенти:

проф. д.пс.н Пламен Калчев

доц. д-р Евдокия Христова

Редактор:

доц. д-р Людмила Андреева

Copyright © Светлина Колева, 2019

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора.

© Антон Иванов, рисунка на корицата, 2019

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2019

Издателство „Изток-Запад“, 2019

ISBN: 978-619-01-0452-0

Светлина Колева

**ТРИАРХИЧЕН МОДЕЛ НА
ПСИХОПАТНИ ЛИЧНОСТНИ ЧЕРТИ В
ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ**

София
2019

Съдържание

УВОД	13
1. ПСИХОПАТНАТА ЛИЧНОСТ: ТЕОРЕТИЧНИ МОДЕЛИ И ПОДХОДИ ЗА АНАЛИЗ	17
ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПСИХОПАТНАТА ЛИЧНОСТ	17
ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД: КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ НА ПСИХОПАТИЯТА ПРЕЗ XIX И XX ВЕК	20
СЪВРЕМЕННИ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ НА ПСИХОПАТИЯТА И МЕТОДИ ЗА ОЦЕНКА	29
ПЪРВИЧНА И ВТОРИЧНА ПСИХОПАТИЯ	38
ЕДИНЕН КОНСТРУКТ ЛИ Е ПСИХОПАТИЯТА?	46
ТРИАРХИЧЕН МОДЕЛ НА ПСИХОПАТИЯТА: НЕВЪЗДЪРЖАНОСТ, ДЪРЗОСТ И БРУТАЛНОСТ	48
<i>Невъздържаност</i>	48
<i>Дързост</i>	50
<i>Бруталност</i>	52
<i>Развитийни траектории на невъздържаност, дързост и бруталност</i>	55
<i>Фактори за формиране на невъздържаност и бруталност</i>	57
<i>Ниски нива на страх като основа за формиране на бруталност и дързост</i>	61
ТРАВМАТИЧНИ ПРЕЖИВЯВАНИЯ В ДЕТСТВОТО И ПСИХОПАТИЯ	68
ИМА ЛИ МЯСТО ДЪРЗОСТ КАТО КОНСТРУКТ ПРИ ОЦЕНКАТА НА ПСИХОПАТИЯ?	69
ОЦЕНКА НА БРУТАЛНОСТ, НЕВЪЗДЪРЖАНОСТ И ДЪРЗОСТ В ДРУГИ ПСИХОМЕТРИЧНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПСИХОПАТИЯ	75
ДАННИ ОТ ИЗСЛЕДВАНИЯ С ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ	77
2. ФАКТОРНА СТРУКТУРА НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ	80
ИЗСЛЕДВАНИ ЛИЦА	81
ИНСТРУМЕНТАРИУМ	82
ХИПОТЕЗИ	83
РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ	84
<i>Експлораторен факторен анализ</i>	84
<i>Конфирматорен факторен анализ</i>	88
<i>Корелационен анализ</i>	96

3. ФАКТОРНА СТРУКТУРА НА ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ ...98

ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА.....	98
<i>Съдържание на айтемите в Тъмната триада – кратка версия.....</i>	106
МЕТОД.....	108
<i>Изследвани лица.....</i>	108
<i>Инструментариум.....</i>	108
РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ.....	109
<i>Експлораторен факторен анализ.....</i>	109
<i>Конфирматорен факторен анализ.....</i>	113
<i>Корелационен анализ.....</i>	118

4. НАДЕЖДНОСТ НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ И НА ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ 120

ВЪТРЕШНА СЪГЛАСУВАНОСТ И ТЕСТ-РЕТЕСТ НАДЕЖДНОСТ НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ	120
<i>Тест-ретест надеждност на Триархичната мярка за психопатия.....</i>	121
<i>Вътрешна съгласуваност и тест-ретест надеждност на Тъмната триада – кратка версия.....</i>	123
<i>Тест-ретест надеждност на Тъмната триада – кратка версия.....</i>	124

5. ВРЪЗКИ МЕЖДУ ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ И ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ 126

ХИПОТЕЗИ.....	126
КОРЕЛАЦИОНЕН АНАЛИЗ.....	127
СТРУКТУРНИ МОДЕЛИ.....	128

6. ВАЛИДНОСТ 132

ВРЪЗКИ С ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ	132
<i>Хипотези.....</i>	134
<i>Метод.....</i>	135
<i>Изследвани лица.....</i>	135
<i>Инструментариум.....</i>	135
<i>Резултати и обсъждане.....</i>	137
<i>Надеждност.....</i>	137
<i>Корелационен анализ.....</i>	138
<i>Структурни модели.....</i>	139
ВРЪЗКИ С КОРАВОСЪРДЕЧНОСТ И НЕЕМОЦИОНАЛНОСТ.....	143
<i>Постановка на проблема.....</i>	143

<i>Метод</i>	148
Изследвани лица	148
Инструментариум	148
Хипотези	149
<i>Резултати и обсъждане</i>	151
Надеждност на ICU	151
Корелационен анализ	151
Структурни модели	153
ВРЪЗКИ С НАРЦИСИЗЪМ	158
<i>Постановка на проблема</i>	158
<i>Метод</i>	164
Изследвани лица	164
Инструментариум	164
Хипотези	165
<i>Резултати и обсъждане</i>	165
Надеждност	165
Корелационен анализ	166
Структурен модел	168
ВРЪЗКИ С МОРАЛНА НЕАНГАЖИРАНОСТ	171
<i>Постановка на проблема</i>	171
<i>Метод</i>	178
Изследвани лица	178
Инструментариум	178
Хипотези	179
<i>Резултати и обсъждане</i>	180
Корелационен анализ	180
Регресионен анализ	183
ВРЪЗКИ СЪС САДИСТИЧНИ НАКЛОННОСТИ И ЕКСТЕРНАЛИЗИРАНИ ПРОБЛЕМИ НА РАЗВИТИЕТО	187
<i>Постановка на проблема: садистични наклонности и психопатия</i>	187
<i>Постановка на проблема: екстернализирани проблеми и психопатия</i>	191
<i>Метод</i>	193
Изследвани лица	193
Инструментариум	193
Хипотези	195
<i>Резултати и обсъждане</i>	196
Скала за садистични наклонности (VAST): факторен анализ	196
Надеждност	197
Корелационен анализ	198
Структурни модели	200

7. РАЗЛИКИ ПО ПОЛ И КЛАС	206
Мултивариативен дисперсионен анализ на TriPM	209
Мултивариативен дисперсионен анализ на SD3.....	212
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	218
Невъздържаност	219
Дързост.....	223
Бруталност	225
ЛИТЕРАТУРА	231

Таблицы

Таблица 1.1. КАТЕГОРИЗАЦИЯ НА 16-ТЕ ДИАГНОСТИЧНИ КРИТЕРИЯ ЗА ПСИХОПАТИЯ НА Х. КЛЕКЛИ.....	26
Таблица 1.2. СРАВНЕНИЕ НА ТЕОРЕТИЧНИТЕ ВАРИАНТИ НА ВТОРИЧНАТА ПСИХОПАТИЯ	44
Таблица 1.3. ТРИАРХИЧЕН МОДЕЛ НА ПСИХОПАТИЯТА НА К. ПАТРИК, Д. ФАУЛС И Р. КРЮГЕР	54
Таблица 2.1. ФАКТОРНА МАТРИЦА НА АЙТЕМИТЕ ОТ ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ	85
Таблица 2.2. ИНДЕКСИ ЗА СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ НА ДВА МОДЕЛА НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ: ОРИГИНАЛНА И МОДИФИЦИРАНА СТРУКТУРА.....	89
Таблица 2.3. ИНДЕКСИ ЗА СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ НА ДВА МОДЕЛА НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ: ОРИГИНАЛНА И МОДИФИЦИРАНА СТРУКТУРА.....	90
Таблица 2.4. ФАКТОРНИ ТЕГЛА НА АЙТЕМИТЕ ОТ ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ	90
Таблица 2.5. КОРЕЛАЦИИ МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ НА ЛАТЕНТНО РАВНИЩЕ ОТ КОНФИРМАТОРНИЯ АНАЛИЗ, КАКТО И КОРЕЛАЦИИ.....	97
Таблица 3.1. ФАКТОРНА СТРУКТУРА НА ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ	111
Таблица 3.2. ФАКТОРНА СТРУКТУРА НА ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ ПО МЕТОДА НА МАКСИМАЛНАТА ВЕРОЯТНОСТ.....	113
Таблица 3.3. КОНФИРМАТОРЕН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ НА ФАКТОРНАТА СТРУКТУРА НА ТЪМНАТА ТРИАДА	117
Таблица 3.4. КОРЕЛАЦИИ МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ТЪМНАТА ТРИАДА –КРАТКА ВЕРСИЯ НА ЛАТЕНТНО РАВНИЩЕ ОТ КОНФИРМАТОРНИЯ АНАЛИЗ, КАКТО И КОРЕЛАЦИИ.....	119
Таблица 4.1. ВЪТРЕШНА СЪГЛАСУВАНОСТ НА СУБСКАЛИТЕ И ДИМЕНСИИТЕ НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ	121
Таблица 4.2. ТЕСТ-РЕТЕСТ НАДЕЖДНОСТ НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ (TriPM)	122
Таблица 4.3. ВЪТРЕШНА СЪГЛАСУВАНОСТ НА СУБСКАЛИТЕ НА ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ	124
Таблица 4.4. ТЕСТ-РЕТЕСТ НАДЕЖДНОСТ НА ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ...	124
Таблица 5.1. КОРЕЛАЦИИ МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ И ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ	127

Таблица 6.1. ВЪТРЕШНА СЪГЛАСУВАНОСТ НА TriPM, YPI и SD3	137
Таблица 6.2. КОРЕЛАЦИИ МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ НА TriPM и YPI	138
Таблица 6.3. ВЪТРЕШНА СЪГЛАСУВАНОСТ НА СУБСКАЛИТЕ НА ВЪПРОСНИКА ЗА КОРОВОСЪРДЕЧНОСТ И НЕЕМОЦИОНАЛНОСТ	151
Таблица 6.4. КОРЕЛАЦИИ МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ, ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ И ВЪПРОСНИКА ЗА КОРОВОСЪРДЕЧНОСТ И НЕЕМОЦИОНАЛНОСТ	152
Таблица 6.5. ВЪТРЕШНА СЪГЛАСУВАНОСТ НА СУБСКАЛИТЕ НА ЮНОШЕСКАТА СКАЛА ЗА НАРЦИСИЗЪМ	166
Таблица 6.6. КОРЕЛАЦИИ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ И ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ С КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИЯ ПОКАЗАТЕЛ ЗА ЮНОШЕСКАТА СКАЛА ЗА НАРЦИСИЗЪМ	167
Таблица 6.7. КОРЕЛАЦИИ МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ НА TriPM и СКАЛАТА ЗА МОРАЛНА НЕАНГАЖИРАННОСТ.....	181
Таблица 6.8. КОРЕЛАЦИИ МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ НА SD3 и СКАЛАТА ЗА МОРАЛНА НЕАНГАЖИРАННОСТ.....	182
Таблица 6.9. РЕГРЕСИОННИ МОДЕЛИ СЪС ЗАВИСИМИ ПРОМЕНЛИВИ МЕХАНИЗМИТЕ ОТ СКАЛАТА ЗА МОРАЛНА НЕАНГАЖИРАННОСТ – СТАНДАРТИЗИРАНИ РЕГРЕСИОННИ КОЕФИЦИЕНТИ ВЕТА И ПРОЦЕНТ ОБЯСНЕНА ДИСПЕРСИЯ.....	184
Таблица 6.10. ФАКТОРНА СТРУКТУРА НА СКАЛАТА ЗА САДИСТИЧНИ НАКЛОННОСТИ (VAST)	197
Таблица 6.11. КОРЕЛАЦИИ МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ, СКАЛАТА ЗА САДИСТИЧНИ НАКЛОННОСТИ И СКАЛАТА ЗА ЕКСТЕРНАЛИЗИРАНИ ПРОБЛЕМИ НА РАЗВИТИЕТО	198
Таблица 7.1. УНИВАРИАТИВНИ F-ТЕСТОВЕ ЗА ЕФЕКТИТЕ НА ПОЛА, КЛАСА И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПОЛ X КЛАС НА КОМПОНЕНТИТЕ НА TriPM	210
Таблица 7.2. УНИВАРИАТИВНИ F-ТЕСТОВЕ ЗА ЕФЕКТИТЕ НА ПОЛА, КЛАСА И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПОЛ X КЛАС НА КОМПОНЕНТИТЕ НА SD3	213
Таблица 8.1. ПРОГНОСТИЧНИ ЕФЕКТИ НА ФЕНОТИПНИЯ КОНСТРУКТ НЕВЪЗДЪРЖАНОСТ	222
Таблица 8.2. ПРОГНОСТИЧНИ ЕФЕКТИ НА ФЕНОТИПНИЯ КОНСТРУКТ ДЪРЗОСТ	226
Таблица 8.3. ПРОГНОСТИЧНИ ЕФЕКТИ НА ФЕНОТИПНИЯ КОНСТРУКТ БРУТАЛНОСТ ...	228

Фигури

ФИГУРА 1. ИЛЮСТРАЦИЯ НА ВРЪЗКИТЕ МЕЖДУ НЕВЪЗДЪРЖАНОСТ, ДЪРЗОСТ И БРУТАЛНОСТ	64
ФИГУРА 2.1. SCREE-TEST НА КЕТЪЛ ЗА ФАКТОРИЗАЦИЯ НА АЙТЕМИТЕ ОТ ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ	85
ФИГУРА 3.1. SCREE-TEST НА КЕТЪЛ ЗА ФАКТОРИЗАЦИЯ НА АЙТЕМИТЕ ОТ ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ	110
ФИГУРА 5.1. ЕФЕКТИ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ ВЪРХУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ	129
ФИГУРА 5.2. ЕФЕКТИ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА ТЪМНАТА ТРИАДА – КРАТКА ВЕРСИЯ ВЪРХУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ТРИАРХИЧНАТА МЯРКА ЗА ПСИХОПАТИЯ.....	131
ФИГУРА 6.1. ЕФЕКТИ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА TriPM ВЪРХУ ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИЯ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ	140
ФИГУРА 6.2. ЕФЕКТИ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА TriPM И ЮНОШЕСКИЯ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ ВЪРХУ КОМПОНЕНТИТЕ НА SD3	141
ФИГУРА 6.3. ЕФЕКТИ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА TriPM ВЪРХУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ВЪПРОСНИКА ЗА КОРАВОСЪРДЕЧНОСТ И НЕЕМОЦИОНАЛНОСТ	154
ФИГУРА 6.4. ЕФЕКТИ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА SD3 ВЪРХУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ВЪПРОСНИКА ЗА КОРАВОСЪРДЕЧНОСТ И НЕЕМОЦИОНАЛНОСТ	156
ФИГУРА 6.5. ЕФЕКТИ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА TriPM ВЪРХУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ЮНОШЕСКАТА СКАЛА ЗА НАРЦИСИЗЪМ	169
ФИГУРА 6.6. SCREE ТЕСТ НА КЕТЪЛ ЗА ОЦЕНКА НА ФАКТОРНА СТРУКТУРА НА СКАЛАТА ЗА САДИСТИЧНИ НАКЛОННОСТИ	196
ФИГУРА 6.7. ЕФЕКТИ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА TriPM ВЪРХУ КОМПОНЕНТИТЕ НА СКАЛАТА ЗА САДИСТИЧНИ НАКЛОННОСТИ	201
ФИГУРА 6.8. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ НА ВРЪЗКИТЕ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА TriPM С КОМПОНЕНТИТЕ НА СКАЛАТА ЗА САДИСТИЧНИ НАКЛОННОСТИ, ЗАЕДНО С ЕМПАТИЯ/ПРОСОЦИАЛНО ПОВЕДЕНИЕ И НАРУШАВАНЕ НА НОРМИТЕ	203
ФИГУРА 7.1. РАЗЛИЧИЯ ПО ПОЛ ПО ОТНОШЕНИЕ НА КОНСТРУКТА БРУТАЛНОСТ	211
ФИГУРА 7.2. РАЗЛИЧИЯ ПО ПОЛ ПО ОТНОШЕНИЕ НА КОНСТРУКТА ПСИХОПАТИЯ	213
ФИГУРА 7.3. РАЗЛИЧИЯ ПО КЛАС ПО ОТНОШЕНИЕ НА КОНСТРУКТА НАРЦИСИЗЪМ	215

УВОД

Настоящата монография има за цел да разгледа една от съвременните теории за същността на психопатията и по-конкретно да провери релевантността на теоретичния обяснителен модел, предложен от К. Патрик, Д. Фаулс и Р. Крюгер (Patrick, Fowles & Krueger, 2009). Постулираният от тях Триархичен модел (Patrick et al., 2009) представя психопатията като изграждаща се от три фенотипни конструкта – *невъздържаност*, *дързост* и *бруталност*, и има амбицията да обхване както класическите постановки, така и съвременните изследвания в областта. Според авторите Триархичният модел предоставя добри обяснителни възможности за разнообразните изяви на психопатните личности: импулсивно и антисоциално поведение, съществен дефицит в способността за емпатия, проявяващ се в експлоатиращо поведение, без поява на чувство за вина и угризения, съчетани понякога с убеждение в собственото превъзходство над околните и стремеж за доминиране в социалните взаимоотношения, и емоционална устойчивост. Познавайки се на класическия труд на Х. Клекли (1976), К. Патрик и съавт. (Patrick et al., 2009) смятат, че с помощта на Триархичния модел и операционализираня на негова основа самооценъчен въпросник *Триархична мярка за психопатия (Triarchic Psychopathy Measure, TriPM, Patrick, 2010b)* може да се оцени и задълбочи разбирането както на психопатната личност, която функционира по сравнително адаптивен, но все пак увреждащ околните начин, така и на криминално проявените психопати. За оценката на модела е много важно да се проверят взаимовръзките и каузалните отношения на заложените в него конструкти с доказаните в литературата връзки между психопатията и други личностни черти, нагласи и видове поведение.

Първа глава представя кратък преглед на характеристиките на психопатната личност. Разгледани са както историческите, така и съвременните концепции и е обърнато внимание на теоретичните

възгледи за различията между първичната и вторичната психопатия, които биха могли да изяснят някои от съществените противоречия за същността на психопатията. Дискусионният въпрос в научните среди за структурата на психопатията: дали става дума за единен конструктор, или за комбинация от няколко относително независими дименсии, е разгледан като преход към представянето на Триархичния модел на психопатията (същността на заложените конструктори *невъздържаност, дързост и бруталност*, както и развитийните пътеки за тяхното формиране).

Следващите глави (от втора до седма) са посветени на изследователската работа. Представя се изготвената българска адаптация за юношеска възраст на *Триархична мярка за психопатия (Triarchic Psychopathy Measure, TriPM, Patrick, 2010b)* с извадка от 1061 изследвани лица на възраст от 13 до 18 години. Факторната структура е оценена с две независими извадки чрез експлораторен и конфирматорен факторен анализ (глава 2.). Като второстепенна, но свързана задача е възприето адаптирането на още един самооценъчен въпросник за юношеска възраст: *Тъмната триада – кратка версия (Short Dark Triad, SD3, Jones & Paulhus, 2014)*, който измерва личностните черти *Макиавелизъм, нарцисизъм, психопатия*. Резултатите и анализът на факторната му структура са представени в трета глава. Вътрешната съгласуваност и тест–ретест надеждността и на двете скали са проверени и описани в четвърта глава, а връзките между тях са оценени чрез корелационни анализи и структурни модели (глава 5.). В шеста глава са описани резултатите от проверката на валидността на TriPM и SD3 в съпоставка с релевантни за оценката на психопатията конструктори чрез оценка на корелационни и регресионни анализи, и структурни модели. Изследвани са връзките с друг популярен инструмент за оценка на психопатни личностни черти, който е специално разработен за юношеска възраст: *Юношески въпросник за психопатни черти (YPI; Andershed et al., 2002; българска адаптация: Калчев, 2016)*, както и с други важни конструктори като коравосърдечност и неемоционалност, нарцисизъм, екстернализирани проблеми, морална неангажираност и садистични наклонности. Извършена е и начална апробация на *Скалата за садистични наклонности (Varieties of sadistic tendencies, VAST, Paulhus & Jones, 2015)* (глава

б.). Различията по пол и клас са представени в седма глава. Заключението представя в обобщен вид най-важните изводи от изследването със специален акцент върху прогностичните възможности на фенотипните конструкти *невъздържаност*, *дързост* и *бруталност* по отношение на проявяваното поведение, нагласите и взаимоотношенията при българските юноши.

Изказвам специална благодарност на проф. Пламен Калчев за насърчаването и подкрепата за създаването на този труд.